

Д. А. Міщенко,
к. е. н., доцент кафедри фінансів та державного управління
Дніпропетровська державна фінансова академія

РОЛЬ ДЕРЖАВИ У ВДОСКОНАЛЕННІ ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМІВ ПІДТРИМКИ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано основні напрями державної підтримки аграрного сектора економіки України, запропоновано механізми підтримки аграрних підприємств різних форм господарювання.

In this paper the main directions of state support of agricultural sector of Ukraine, proposed mechanisms of agricultural enterprises of different forms of management.

Ключові слова: аграрний сектор, державна підтримка, оподаткування, кредитування, пільги.
Key words: agricultural sector, government support, tax credit benefits.

ВСТУП

Для того, щоб сформувати ефективного власника, на етапі становлення аграрних ринкових відносин необхідне і виправдане посилення регулюючого впливу з боку держави на розвиток сільської економіки. Такий вплив не повинен являти собою всеосяжне втручання держави в господарську діяльність сільгосптоваробників, а має забезпечувати підтримку, регулювання та контроль, спрямований на формування економічного середовища, яке дозволяє всім господарюючим суб'єктам ринку, керуючись своїми інтересами, задовольняти потреби населення в продовольстві.

Перехід до нової форми господарювання — ринкових відносин — зруйнував діючий механізм державної підтримки АПК, що призвело до кризового стану багатьох сільськогосподарських підприємств, незалежно від форми власності.

Одна з головних причин системної кризи в сільському господарстві України — необгрунтована державна аграрна політика з її помилковою орієнтацією на відмову від державного регулювання економічних відносин між галузями. Ринкові реформи, практично зруйнувавши адміністративний механізм управління, який існував, не сформували до теперішнього часу дієвих економічних важелів державного регулювання аграрного сектора. Чисто ринкова система без державної підтримки не в змозі забезпечити оптимальне поєднання зростаючого різноманіття економічних інтересів різних господарюючих суб'єктів.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета статті — проаналізувати основні напрями державної підтримки аграрного сектора економіки України, запропонувати механізми підтримки аграрних підприємств різних форм господарювання.

РЕЗУЛЬТАТИ

У проведенні державної політики в аграрному секторі необхідно виходити з багатоукладності, яка історично властива українському селу і є результатом проведеної аграрної реформи. Неправомірно протиставляти великі сільськогосподарські підприємства селянським (фермерським) господарствам і господарствам населення, гігантів харчової та переробної промисловості — підприємствам малим і середнім. Всі вони складають єдиний кістяк АПК України і повинні однаковою мірою користуватися увагою з боку влади, отримувати від них реальну державну підтримку [6].

Збереження тенденції спаду сільгоспвиробництва в усіх категоріях господарств, заборгованість товаровиробників перед державою за кредитами, безсумнівно, диктують необхідність коригування державного управління АПК.

По-перше, при створенні ефективної системи підтримки аграрного сектора необхідно враховувати інтереси не тільки держави, але й виробників і споживачів. З одного боку, необхідно виробляти продукцію, відповідну попиту, а з іншого — треба стимулювати попит, а отже, вирішувати питання про платоспроможність населення. Даний принцип може стати основоположним у механізмі державного регулювання АПК. Все це можливо здійснити на основі використання оптимальних форм господарювання.

По-друге, при розробці моделі державного регулювання слід враховувати, що подолання кризи в аграрному секторі значною мірою залежить від вирішення ключових макроекономічних проблем.

Умовами ефективного функціонування підприємств різних форм господарювання є наступні елементи: пільгове кредитування, державне субсидування, пільгове оподаткування, цінове регулювання. Розглянемо їх детальніше.

Активним інструментом, який використовується в державному регулюванні в західних країнах є пільгове кредитування. Відсоток за кредит встановлюється на рівні, при якому виробник має можливість покрити витрати і забезпечити певний приріст капіталу. В Україні вартість кредиту для сільськогосподарських товаровиробників залишається досить високою. Кредитна політика в АПК на сучасному етапі повинна включати: пільгове кредитування сільгоспвиробників, що передбачає збільшення частки довгострокових кредитів, зниження відсоткових ставок, розвиток заставних операцій як однієї з форм державного пільгового кредитування. Необхідно розширити кредити інвестиційного характеру на реконструкцію, впровадження нових технологій. У зв'язку з цим, поряд з комерційними банками, необхідно створювати кооперативні банки у вигляді споживчих кредитних кооперативів з участю у формуванні статутного капіталу сільськогосподарських підприємств і держави. Кредити своїм пайовикам кооперативний банк повинен видавати за мінімально можливими процентними ставками, пов'язуючи і регулюючи процентні ставки від конкретних заходів. Велике значення у розвитку сільського господарства має інвестування. Незважаючи на недостатній обсяг видатків на розвиток АПК, інвестування грошових коштів все ж здійснюється і збільшується з кожним роком. За прогнозами, очікується зростання інвестицій в основний капітал сільського господарства до 2030 року в 2,7 разів до 35 млрд грн., з них лише 5% за рахунок коштів держбюджету. На жаль, несприятлива та важкопрогнозована фінансова ситуація, яка зараз спостерігається у всьому світі, вимагає від держави більш виважених і активних дій щодо економічної і фінансової політики підтримки галузей економіки, в тому числі і аграрного сектора як найбільш перспективного і уразливого [2].

Для підвищення ефективності інвестиційної політики фінансові вливання повинні мати суто адресний характер, на основі представлених господарюючими суб'єктами інвестиційних проектів, бізнес-планів. Подібний механізм дозволить контролювати використання інвестиційних коштів і певною мірою брати участь бюджетним органам у діяльності сільськогосподарських підприємств. Дієвим інструментом державної підтримки є пільгова система оподаткування. Фінансова підтримка розвитку агропромислового виробництва забезпечується в Україні за допомогою наступних податкових режимів: спеціального режиму прямого оподаткування — фіксованого сільськогосподарського податку (ФСП); спеціальних режимів та механізмів справляння ПДВ у сфері сільського господарства, що забезпечує додаткове джерело фінансових ресурсів.

Слід також відзначити, що існуюча система оподаткування сільськогосподарських товаровиробників все рівно не забезпечує значного залучення інвестицій в сільське господарство. У світовій практиці визначено верхню межу податкового вилучення з виручки сільгоспвиробників на рівні 20%, при якому не пропадає підприємницький інтерес до ведення сільського бізнесу, не знижується ділова активність, отже, не з'являється прагнення відходу від податків.

Система державного субсидування забезпечує стійке виробництво продукції сільського господарства, дозволяє підтримувати в необхідних межах як роздрібні, так і закупівельні ціни. У той же час ця система змушує сільгоспвиробників максимально ефективно використовувати свій ресурсний потенціал. На підтримку даного механізму припадає 75% сумарного еквівалента субсидій виробникам у країнах ЄС, 87% в Японії і близько 50% у США і Канаді [3]. Одним з основних недоліків майже всіх напрямів аграрної політики України стало встановлення лімітів розподілу субсидій щодо одержувачів. Необхідно впорядкувати і поставити на об'єктивну основу субсидування сільськогосподарських підприємств за рахунок державного та місцевого бюджетів. Виплата дотацій повинна проводитися, насамперед, госпо-

дарствам АПК з високою віддачею. Критеріями ефективності повинен бути рівень рентабельності і продуктивності використання ресурсного потенціалу.

Особливої уваги заслуговує цінове регулювання, яке передбачає запровадження державного регулювання цін на основні види матеріально-технічних ресурсів, граничні ціни на енергоносії та економічні санкції за перевищення і стимулювання за зниження рівня цін, а саме: розширення застосування лізингу та субсидій для товаровиробників на науково-технічну продукцію та придбання сучасної техніки і мінеральних добрив; встановлення для торгово-посередницьких організацій, сервісних підприємств і організацій АПК граничних націнок на основні види промислової продукції зі скасуванням передоплати. Рівень прибутковості будь-яких сервісних підприємств в АПК не повинен перевищувати аналогічних показників обслуговуваних ними сільськогосподарських підприємств [4].

Удосконалення фінансово-кредитних відносин в аграрному секторі має проходити при паралельному функціонуванні ринкових цін і цін, що регулюються безпосередньо державою на державному і регіональному рівнях щодо конкретних видів продукції та послуг. На цих двох рівнях регулювання системи ціноутворення необхідно встановити:

1) гарантовані рівні закупівельних цін для закупівлі сільськогосподарських продуктів у державний і регіональний фонди;

2) надбавки до закупівельних цін за високоякісну та екологічно чисту продукцію, за продаж продукції понад устанавлених договірних зобов'язань при виникненні такої необхідності на регіональному рівні, які можуть бути диференційовані;

3) заставні ціни для здійснення заставних операцій, які проводяться інтенсивно при виникненні труднощів зі збутом продукції. Це дозволить формувати резервний фонд основних сільськогосподарських продуктів, здебільшого, зернових і олійних культур. З одного боку, заставні ціни дозволяють підтримувати сільгоспвиробників і частково вирішувати проблему фінансування. З іншого боку, стримувати зростання цін на продовольство для забезпечення мінімального споживчого кошика;

4) гарантовані цільові ціни або надбавки до цільової ціни в умовах, коли ринкові ціни знижуються до рівня, який не забезпечує прожитковий мінімум сільгоспвиробникам. Органи управління або купують дану продукцію за цільовими цінами (закупівельні інтервенції), або доплачують товаровиробникам різницю між цільовою і реалізаційною ціною. За певних умов, що складаються на ринку, цільова та заставна ціна може збігатися.

Таким чином, основними напрямками державної підтримки сільгоспвиробників України є: пільгове кредитування різних форм господарювання; система пільгового оподаткування; державне субсидування, регулювання ринкових цін на сільськогосподарську продукцію. На сучасному етапі пріоритетний розвиток повинні отримати три напрями: прискорений розвиток тваринництва, стимулювання розвитку малих форм господарювання, забезпечення доступним житлом молодих фахівців (чи їхніх сімей) на селі [8].

Державна підтримка українського села проводиться згідно Державної цільової програми підтримки розвитку українського села на період до 2015 року очікуваними результатами реалізації програми будуть:

1) зростання обсягу виробництва валової продукції сільського господарства в 2015 році у 1,6 рази в порівнянні з 2006 роком;

2) збільшення обсягу надходжень до зведеного бюджету України від сплати податків і зборів суб'єктами аграрного сектору в 2,5 рази;

3) забезпечення розвитку мережі сільських автомобільних доріг;

4) забезпечення розвитку освіти у сільській місцевості;
5) забезпечення розвитку медичного обслуговування у сільській місцевості;

6) охорона та підвищення рівня родючості ґрунтів, екологізація сільськогосподарського виробництва.

При розробці державної підтримки, в першу чергу, необхідно приділяти більше уваги основним двом напрямкам. Перший напрям — точкова підтримка великих господарств за допомогою розширення доступності кредитних ресурсів на будівництво, модернізацію та реконструкцію тваринницьких комплексів, що дозволить великим колективним підприємствам і фермам збільшити виробництво тваринницької продукції за рахунок поставок з лізингу плеїнної худоби.

Другий напрям — адресне стимулювання розвитку малих форм агробізнесу на селі.

Ключові цілі на найближчі роки полягають в наступному:

1) стійкий розвиток сільських територій, підвищення зайнятості та рівня життя сільського населення;

2) підвищення конкурентоспроможності української сільськогосподарської продукції на основі фінансової стійкості та модернізації сільського господарства, а також на основі прискореного розвитку пріоритетних підгалузей сільського господарства (виділення сільгосппідприємствам різних організаційно-правових форм субсидій з державного бюджету);

3) збереження і відтворення земельних та інших природних ресурсів [1].

При цьому необхідно сказати про умови досягнення поставлених цілей: розвиток пріоритетних напрямів; прискорений перехід до використання нових високопродуктивних та ресурсозберігаючих технологій; поліпшення фінансового становища сільськогосподарських товаровиробників та їх матеріально-технічної бази; підвищення платоспроможності сільськогосподарських товаровиробників; підвищення продуктивності праці на основі стимулювання до використання сучасних технологій, вдосконалення організації виробництва, а також організації праці та управління; створення умов сільськогосподарським і іншим товаровиробникам агропромислового комплексу для інвестування в модернізацію і технічне переозброєння виробництва.

Досягнення поставлених цілей дозволить підвищити обсяг реалізації в секторі малих форм господарювання шляхом налагодженого гарантованого збуту та переробки сільськогосподарської продукції, а також розширити доступність дешевих кредитних ресурсів для фермерських господарств, сільськогосподарських споживчих кооперативів і громадян, які ведуть особисте підсобне господарство [5].

З метою підвищення фінансової стійкості малих форм господарювання на селі необхідно вирішити наступні завдання: забезпечення доступу особистих підсобних господарств, селянських (фермерських) господарств і сільськогосподарських споживчих кооперативів до кредитів; розвиток системи сільськогосподарської кредитної кооперації; створення і розвиток мережі сільськогосподарських споживчих кооперативів з постачання, збуту та переробки сільськогосподарської продукції; підвищення доходів сільського населення.

Поряд з реалізацією Державної програми, що передбачає адресне стимулювання розвитку малих форм господарювання в сільському господарстві і точкову підтримку колективних сільгосппідприємств у розвитку великих тваринницьких комплексів, доцільна підготовка та реалізація на регіональному рівні аналогічних програм, що включають нормативно-правову, організаційну та фінансову їх підтримку [7].

ВИСНОВКИ

Державна аграрна політика повинна полягати не тільки у виділенні субсидій функціонуючим господарствам, а й у розробці різних механізмів створення і підтримки новостворених підприємств різних форм господарювання, які внаслідок відсутності поручителів і відповідної застави не можуть залучити кредитні ресурси. У зв'язку з цим може бути запропоновано їх товарне кредитування (отримання підприємствами добрив, паливно-мастильних матеріалів, нової техніки, запчастин до неї і т. д.) за рахунок коштів обласного бюджету, виділених спеціальним організаціям підтримки дрібнотоварного сектора у вигляді субвенцій, занесених до їх статутного капіталу. При цьому плату за користування бюджетним кредитом доцільно встановити мінімальну.

Повернені кошти від товарного кредиту реінвестуються у новостворені фермерські та підсобні господарства. В результаті застосування такого механізму державної підтримки з'явиться реальна можливість у бажаючих організувати свій сільський бізнес у вигляді фермерського або підсобного господарства.

Для успішного розвитку українського агробізнесу необхідний глибокий державний вплив. Вкрай важливо для формування ефективного сільгоспвиробника створювати рівні умови для всіх форм господарювання. Всім господарюючим суб'єктам необхідна фінансова підтримка: надання техніки та обладнання в лізинг, страхування ризиків, виділення пільгових кредитів. Для цього доцільно зменшити податки, скоротити орендну плату за користування землею і виробничими приміщеннями.

З усього вищесказаного випливає, що в умовах ринкової економіки, основою державної аграрної політики має бути розвиток і забезпечення стимулів для ефективного виробництва сільськогосподарської продукції трансформованими в ході реформ різними типами господарств. Необхідність підтримки свого сільськогосподарського товаровиробника зрозуміли не тільки розвинені країни (про що було вище сказано), а й наші сусіди по СНД. Така підтримка виправдана і з точки зору інтересів держави, оскільки продовольча безпека — головна мета аграрної реформи та трансформації "неефективних" форм господарювання.

Література:

- Беляєв О.О. Держава і перехідна економіка: механізм взаємодії / Беляєв О.О., Бебело А.С., Комяков О.М. — К.: КНЕУ, 2003. — 190 с.
- Бородіна О.М. Коригування політики державної підтримки сільського господарства України / О.М. Бородіна, О.М. Могильний // Економіка АПК. — 2007. — №6. — С. 55—61.
- Вавришук В. Державна допомога виробникам в Україні: реформування відповідно до норм СОТ та ЄС / Вавришук В., Калішук Е., Таран С.; за ред. С.Касьянова. — К.: Нора-Друк, 2004. — 86 с.
- Державне регулювання економіки України: методологія, напрями, тенденції, проблеми // Антошкіна Л. І., Бабіч Н. М., Беседін / Науково-дослідний економічний ін-т Міністерства економіки України / М.М. Якубовський (ред.). — К., 2005. — 410 с.
- Дідківська Л.І., Головка Л.С. Державне регулювання економіки: навч. посіб. — К.: Знання-Пресс, 2000. — 325 с.
- Кириленко І.Г. Трансформація соціально-економічних перетворень у сільському господарстві України: проблеми, перспективи / Кириленко І.Г. — К.: ННЦ "Інститут аграрної економіки", 2005. — С. 397—408.
- Кун А. Регіональна модель сільського господарства України: Наукові матеріали / Кун А. — К.: Інститут економічних досліджень та політичних консультацій в Україні, 2004. — 20 с.
- Лайко П.А. Податкове регулювання підприємницької діяльності / П.А. Лайко, Р.П. Жарко. — К.: ННЦ ІАЕ, 2007. — 254 с.

Стаття надійшла до редакції 03.12.2011 р.